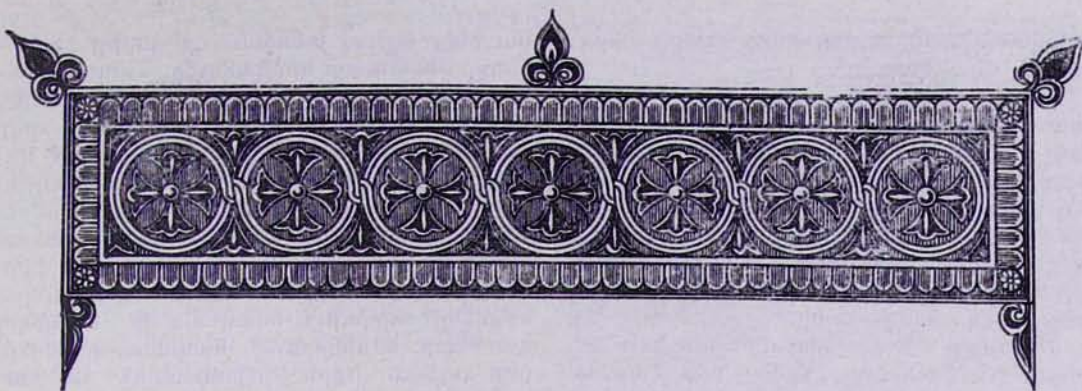

ԿԱՐԱՊԵՏ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՏԵՐ-ՄԻՐՏԶՅԱՆ

Ս. ՂԵՎՈՆԴՅԱՆՑ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Եւ լուայ զքարքաւ Տեառն, որ ա-
սէր. Զո՞ առաքեցից եւ կամ ո՞վ եր-
թիցէ առ այն ժողովուրդ»:

Եսայի 2 8:

Անցյալի հիշատակը կենդանի հետաքրք-
րության մի անսպառ աղբյուր է սրտի և
գաղափարի տեր մարդոց համար. ամեն ոք
կարող է այդտեղ յուր հերոսը որոնել, անձ-
նավորություններ և ամբողջ պատմական
շրջաններ գտնել, որոնք կյանքի կատարե-
լատիպը վառ գույներով նորա աչքի առաջ
նկարում են, նորան ոգևորում, վսեմ խոր-
հուրդներ են ներշնչում՝ մի բարձրագույն
նպատակի ձգտել դրդում: Մեկին գրավում
են պատերազմի դաշտում վաստակած
դափնիները, մյուսին հանճարեղ մտքի ար-
դյունքները, երրորդին գեղարվեստի հրա-
շալիքը. ոչ միայն անհատական տրամա-
դրության, այլ նաև ժամանակի պայման-
ների համեմատ փոփոխվում է անցյալի
գործած տպավորությունը. երբեմն այս հե-
րոսը կամ դեպքն է ավելի աչքի ընկնում,
ավելի խորհրդավոր նշանակություն ստա-
նում, երբեմն այն մյուսը:

Ս. Ղևոնդյանց նշանակությունը լավ
պարզելու համար, պետք է ի նկատի ունե-
նալ մեր ժողովրդի ներկա ժամանակի գըլ-
խավոր պահանջը. հարցրե՛ք՝ ի՞նչ է որո-
նում հայ հասարակությունը մեր աշխարհի
ամեն մի անկյունում, նաև դուրսը ամենու-
րեք, ուր հայ աճուկով, հայի հավատով ապ-
րելու ձգտումը կա. մա՛րդ, մա՛րդ.... մի
մարդ, որ տարբերվեր մյուս սովորական

մարդկանցից. գլխով չափ բարձր կանգնած
այս գաջաչ սերունդից՝ անմատչելի լինե-
ր այն տղմին և ապականության, որի մեջ
թաղված են ուրիշները. մի քահանա, որ
Բարձրալի Աթոռի առաջ կանգնելու հա-
մարձակություն ունենար, ժողովրդի վիշտն
ու պաղատանքը դներ այնտեղ, միփոքարու-
թյուն բերեր, կենդանի խոսքով վատեր ու
մաքրեր սրտերը, դեպի վեր, դեպի բարին
ուղղեր մտքերը:

Եվ ահա, երբ մեր հայացքը ակամայից
դեպի անցյալն է դառնում, գալիս՝ կանգնում
է մութ հորիզոնի վերա Վանանդի Երեցը
յուր անմահ ընկերակիցների լուսադեմ խրմ-
բով մեկ տեղ: Նա ինձ պատկերանում է ոչ
այնպես, ինչպես պատկերացել է երբեմն,
քանատեղծի երևակայության առաջ՝ երկ-
նային, չնաշխարհիկ մի երևույթ, վերև օդի
մեջ, այլ իբրև մի հասարակ մարդ ամուր
հողի վերա կանգնած, մի պարզ գյուղական
քահանա խաչն ու Ավետարանը ձեռքին, մի
տերտեր այո՛ մեր այս... մեր այս ԺԺ դարու
լուսավոր սերունդի համար հանչափս ար-
համարհելի **տերտեր** անունը կրող մի խեղճ
մարդ, որի լեզվից սակայն մեղրի նման
քաղցր խոսք ծորում, որի հոգու պայծառու-
թյունը յուր պատկառելի դեմքի վերա է ար-
տափայլում. անօրեն բռնակալներին անգամ
պատկառանք ազդում, որի հետ ինքը Տեր

Աստվածը խոսել է, յուր սուրբ կամքի թարգման և վկա կարգել*:

Ի՞նչ կլինեն Ղևոնդ երեցը, եթե կրոնական պատերազմները առիթ չտային նորան պատմության հրապարակի վերա ելնելու: Ժամանակակից պատմիչները վկայում են, որ նա յուր դարու ամենագիտունն և հանճարեղ անձինքներից մեկն էր. բայց երբ նա գյուղ գնաց պաշտոն վարելու, անշուշտ երբեք մտքից չէր անցնում, որ մի օր մեծահոշակ անուն պիտի ունենար, չէր մոռա՞ծում, թե ո՞վ այնտեղ գյուղում յուր գիտության և հանճարի վերա պիտի զարմանար, յուր արժանիքը գնահատեր: Մարդոց չէր ծառայում նա և ուրախ պիտի լիներ, եթե մի օր Ամենակալ Տիրոջ ներկայանալով ասել կարողանար. «Ծառաք անպիտանք էաք, գոր ինչ պարտն էաք առնել՝ արարաք»: Եվ այսպես կմեռներ նա. ծանոթները՝ գուցե մի ամբողջ գավառի բնակիչներ, առժամանակ սիրով և հարգանքով կհիշեին նորա անունը, և հետզհետե մոռացության կտային... նա ինքը այս մասին չէր հոգացել, բայց նախախնամությունը այլ կերպ էր տնօրինել:

Ինչի՞ մասն կլինեն, կհարցնենք, Ե դարը, եթե Հայոց գյուղերում Ղևոնդ երեցի պես քահանաներ չգտվեին: Այդ դարը պատմության այն շրջաններից է, երբ մարդոց ամբարշտության և թշվառության բաժակը լեցվում է, դատաստան է պետք, երկրավոր ուժերով անկման և կորստյան առաջն առնել կարելի չէ այլևս. բայց ահա բարձրից որոտում է Զորությանց Տերը, անորոշ մի դող և ասարսուռ է պատում մարդոց. միայն մարգարեի սրատեսության և սուր ականջ ունեցողներն են, որ Նորա մերձակայությունը զգում են և բացականչում. «Վա՛յ է ինձ՝ ես այր տառապեալ գիա՛րդ կամս, հիացեալ, զի մարդ եմ և պիղծ շրթունս ունիմ, և ի մէջ պղծաշուրթոն ժողովրդեան բնակեալ եմ ես»: Սակայն Նա ուղարկում է յուր սրովբեին երկնային հրոկայծակը մոտեցնելու ընտրյալի շրթունքին, և երբ գալիս է վերևից վճռական հարցը. «Զո՞ առաքեցից կամ ո՞վ երթիցէ առ այն ժողովուրդ». անօրենություններից ազատված և մեղքերից մաքրված Աստուծո մարդը հանդես գալ և համարձակ ասել կարող է. «Ահա ապիկ ես, առաքեա՛ գիս»:

Այսպիսի մեկն էր յուր ժամանակի համար Եսայի մարգարեն: Երբ նա Տիրոջից կոչումն ընդունեց, դեռ բարգավաճ դրության մեջ էր յուր հայրենիքը, կանգուն թե Հուդայի և թե Իսրայելի թագավորությունը. բայց

նա բաց աչքով տեսնում էր գալիք աղետները, Սամարայի կործանումը, Հուդայի ոտնակոխ լինելը թշնամիներից՝ այն ամեն չարիքը, որ այս ապերասան ժողովուրդը յուր անօրենությունների երեսից պիտի կլներ, և վշտից գալարվում էին նորա աղիքները, երբ նա հարցնում էր. «Մի՞նչ և յե՞րբ, Տէր»: Սակայն անհրաժեշտության առաջ պետք էր խոնարհել. այս ամենը պիտի գար, անօրենությունները պետք է պատժվեին, որպեսզի արդար և հնազանդ մի մնացորդ ետ մնար. և մարգարեն հավատարիմ մնաց յուր կոչման: Իբրև մի խարազան Ամենակալի ձեռքին հարվածեց Նա մարդկանց անհրավությունները. յուր ժողովրդի անողորմ դատավորը եղալ, երբ նա բախտից կուրացած շռայլության և անօրենությանց անձնատուր էր եղել, նորա խորհրդատուն և մխիթարիչը՝ երբ նեղության ու տառապանքի օրերը հասան: Ամբողջ արևելքը ասորեստանցվոց ոտքի տակ սասանում էր, մեկը մյուսի ետևից ընկնում, հիմնահատակ կործանում էին քաղաքներ և թագավորություններ, միայն Երուսաղեմն էր մնացել թշնամիներից պաշարված. սպառել էին պաշտպանության բոլոր միջոցները, ոչ ոքի մտքից անցնել չէր կարող, թե նորա փրկության հնարը կա, թագավոր և ժողովուրդը մարգարեի ոտքն ընկած՝ Տիրոջ օգնությունն էր հայցում. և Տերը հառավ օգնության. «Ծա՛նապարհ ընդ որ եկն, ընդ նոյն դարձի և ի քաղաքն այն մի մտցէ*». հրամայեց մարգարեն և ասորեստանցին ստիպված էր իսկույն հետ նահանջել. այն աներևույթ ձեռքը՝ որ նորան մի՞նչն այստեղ էր բերել, կըրկին հետ տարավ նորան:

Այսպես է եղել ահա Աստուծո մարդը ամեն ժամանակ: Այսպես էր Եսայի մարգարեից առաջ Եղիա Թեգբացին, այսպես էին նորանից հետո բոլոր մարգարեները. այսպես էր մակաբայեցվոց նախահայրը Մատթե քահանան, որ Տիրոջ սեղանի պղծությունը տեսնել չկարողացավ. «Երկկամունք իւր գողանի հարան և լի եղև սրտմը յառաստանին, զոտս արձակեաց՝ հար գՀրեայն և անդէն սատակեաց առաջի բազմին», և այսպիսով կրթեց, հառաջ բերավ մի սերունդ, որ Երուսաղեմը պիտի պահեր և աշխարհի Փրկչին սնուցաներ յուր գրկում: Այսպիսի նախանախնդրությամբ լեցված ինքը, Տերը թշեց վաճառականներին տաճարից. նույնպիսի նախանախնդրությամբ Տիրոջ պաշտոնյաները՝ ս. Ղեվոնդյանք, ջարդեցին կրակապաշտ մոգերի կառավարներ, պահեցին Նոր Միոնը պղծու-

* Համ. Ղազարայ Փարպեցոյ պատմութիւն Հայոց, Վննսոսկ, 1878, էջ 205 և 228:

* Եսայի Լի 34:

թյունից, պահեցին անկումից և կորուստից Նոր Սիոնի ժողովուրդը: Եվ այնուհետև ամեն անգամ, երբ մարդոց ամբարշտությունը ծայրահեղության է հասել, երբ Աստուծո տաճարը վտանգի մեջ է եղել և երկնքից կախվել է այդ հարցը. «Զո՞ւ առաքեցից և կամ ո՞վ երթիցէ առ այն ժողովուրդ». միշտ գտնվել է մեկը, որ այդ ձայնը լսեր, որի շրթունքին սրովբեական կայծակը դիպած լիներ և որ հանդես գար ասելով. «Ահաասիկ ես, առաքեա՛ զիս»:

Մի՞թե մեր ժամանակն էլ այդ ժամանակներից չէ. մի՞թե լսելի չէ և այսօր Սիոնի Տիրոջ որոտալը վերևից, և ո՞վ է, որ նորա մերձակայությունը զգում է և չէ սարսում. «Վա՛յ է ինձ՝ ես այր տառապեալ զիա՛րդ

կամս հիացեալ, զի մարդ եմ և պիղծ շրթունս ունիմ, և ի մէջ պղծաշուրթն ժողովրդեան բնակեալ եմ ես»: Սարից սար, ձորից ձոր անցնում է և արձագանք տալիս է Կոչողի ձայնը. «Զո՞ւ առաքեցից, զո՞ւ առաքեցից». ե՞րբ, ա՛խ ե՞րբ պետք է պատասխան գտնե այդ հարցը, ե՞րբ պետք է երկնային հուրը մերձենա և մեր շրթունքին, հանե մեր անօրենությունները, սրբե մեր մեղքերը, որպեսզի մարդիկ գտնվեին՝ ս. Ղևոնդյանց ծառանգ, մարգարեական հոգվով լի քահանաներ հանդես գային, որ համարձակեին ասել. «Ահաասիկ ես, առաքեա՛ զիս»:

(«Արարատ» ամսագիր, 1895, փետրվար, էջ 41—43):

